

**Dezbateri publice privind experiența reflectării campaniei electorale
la posturile de televiziune din Republica Moldova**

Chișinău, 2-3 iunie 2009

Concluzii

**Jean-François Furnémont
Director general al CSA - Belgia**

1. Introducere

Cu mai bine de 6 luni în urmă, în noiembrie 2008, la invitația Consiliului Europei și, deja, a APEL, am venit la Chișinău pentru a evoca experiența CSA referitoare la două teme: mecanismele de garantare a diversității și pluralismului prin intermediul acordării licențelor și al supravegherii radiodifuzorilor pe de o parte, și pe de altă parte, transparența procesului decizional.

Ținând cont de luările de cuvânt și de schimburile de opinii efectuate în cursul acestor 2 zile, cred că sunt suficiente piste de ameliorare a funcționării întregului peisaj mediatic din Moldova evocate anterior, care pot fi reținute ca și concluzii în cadrul acestor dezbateri publice.

N-aș omite nimic din ceea ce am expus atunci, dar, în calitate de concluzie, voi încerca să fac unele precizări în raport cu acest context, foarte bine numit, al „lecțiilor învățate și al lecțiilor de învățat”.

2. Pluralism

Pluralismul peisajului audiovizual poate fi apreciat în două feluri: sub unghi extern (o pluralitate de actori care propun o ofertă diversificată), dar și sub unghi intern pentru serviciul public (o pluralitate de opinii exprimate în emisiile televiziunii publice).

2.1. Pluralismul extern

Acțiunea în favoarea pluralismului extern nu este o luptă care se dă sau se câștigă în perioada electorală.

Dimpotrivă, este o acțiune de cursă lungă, care pornește de la lupta începută demult cu scopul de a pune capăt monopolurilor publice și care a continuat de atunci cu alte lupte în favoarea diversității ofertei mediatice ai cărei reglementatori independenți sunt adeseori garanți indispensabili.

2.2. Pluralismul intern

Pluralismul intern pentru serviciul public necesită o atenție permanentă, acesta nefiind niciodată în mod definitiv obținut, indiferent de nivelul maturității democratice atins. Nici Franța, de exemplu actualmente, și nici Belgia, atât în Comunitatea franceză cât și în Comunitatea flamandă, în cursul ultimilor ani, n-au fost scutite de situații, fie de conflict, fie de o prea mare proximitate între guvern și televiziunea publică.

Dar a lucra asupra acestui pluralism nu se poate decât pe o bază solidă: acceptarea de către toți actorii implicați că o televiziune publică nu este o televiziune de Stat. Pare să fie problema majoră la care trebuie să facă față audiovizualul moldovenesc. Este o problemă cu atât mai dificilă cu cât, în opinia mea, cel mai bun garant al pluralismului intern este sistemul de autoreglementare (eventual reglementată public) care pare imposibil la nivel de stat. Una dintre piste care ar permite depășirea acestei situații problematice ar putea fi pregătirea profesională a jurnaliștilor și responsabililor de la canalele publice. Totodată, ar trebui rezolvată cu același elan problema care s-ar părea că se pune cu acuitate la televiziunea publică din Moldova, care nu este cea de a avea competențe în cadrul acesteia, dar de a lua măsuri pentru a le păstra și valorifica.

3. Transparența reglementării

Indiferent dacă evocăm problema pluralismului extern sau cea a pluralismului intern, în ambele cazuri există o cerință comună: a dispune de un reglementator care este și care apare ca garant al acestor tipuri de pluralism.

Pentru aceasta, reglementatorul trebuie evident să dea dovadă de independență precum și de imparțialitate.

Și pentru ca reglementarea să fie independentă și imparțială, ea trebuie să fie nu numai transparentă, ceea ce implică aplicarea unei serii de măsuri pe care am avut ocazia de a le detalia în noiembrie anul trecut, dar ea trebuie să mai fie eficientă și responsabilă.

3.1. Eficiența

Reglementarea trebuie să fie eficientă, în sensul în care atunci când interesul public o necesită, ea trebuie să utilizeze competențele de care dispune pentru a îndeplini misiunile care i-au fost încredințate. Una dintre criticile cele mai grave care pot fi adresate unei autorități de reglementare este atunci când se pune legitim întrebarea ce face (sau, mai degrabă, ceea ce nu face)? Bineînțeles, pentru a fi eficientă, ea trebuie să fie pusă în aplicare cu eficacitatea și profesionalismul cerut.

3.2. Responsabilitatea

Reglementarea mai trebuie să fie și responsabilă, în sensul în care ea trebuie să dea seamă pentru ceea ce face. Întrebarea care se pune este de a ști în fața cui ea este responsabilă. Triunghiul autoritățile publice/actorii economici/publicul este în această privință o referință, considerând în același timp că baza triunghiului este publicul.

Această referință este valabilă în afara perioadei electorale:

- în raport cu componenta politică a triunghiului, care a delegat anumite misiuni de interes public, și, deci, dorește ca acestea să fie îndeplinite;
- în raport cu componenta economică a triunghiului, care este în drept să aștepte:
 - un echilibru între editori publici și privați,
 - un echilibru între editori privați și
 - o reglementare mai expertă, mai stabilă și mai previzibilă decât cea care ar fi exercitată de către o putere care, peste tot, este prin definiție schimbătoare și care, pe alocuri, este din slăbiciune inconstantă;
- în raport cu componenta publică a triunghiului, care așteaptă ca obiectivele de interes general care sunt garanția unei oferte pluraliste a mass-mediei audiovizuale, respectarea demnității umane, protecția minorilor contra conținuturilor prejudiciabile sau protecția consumatorilor contra publicităților prea numeroase, prea perfide ori înșelătoare să fie respectate.

Dar ea este valabilă și mai mult în perioada electorală, deoarece:

- în raport cu componenta politică a triunghiului, întrucât anume în acel moment reglementatorul va demonstra în ochii tuturor partidelor ca este deasupra fiecăruia dintre ele și că nu se află la cheremul nimănui dintre acestea;
- în raport cu componenta economică a triunghiului, deoarece, dacă unii editori au, fie slăbiciunea de a succomba în fața presiunilor politice, fie slăbiciunea de a anticipa eventuale grații pe care le-ar putea aduce o reflectare „generoasă” a campaniei electorale, atunci ei vor

face balanța între acest avantaj eventual și dezavantajul, și acesta deloc eventual, de a fi prezentat ca cineva care nu aduce garanțiile necesare de obiectivitate, imparțialitate și onestitate; și este, oare, ceva mai rău pentru un operator comercial atunci când se va lipsi de o parte semnificativă a clientelei sale?

- în raport cu componenta publică a triunghiului, anume în acel moment cetățeanul poate găsi garanția:
 - că serviciul public de reglementare, pe care-l finanțează prin impozitele plătite, nu se află în serviciul unor interese particulare, dar în serviciul interesului general,
 - că acest serviciu public de reglementare are grijă, prin expertiza sa și profesionalismul său, ca informația să nu conțină distorsiuni pe care nu știe cum să le decodifice în calitate de telespectator „ordinar”.

De ce, în aceste două cazuri, responsabilitatea față de una din componentele triunghiului ar fi mai importantă? Din, cel puțin, două motive: o rațiune pe care am putea-o califica de esență și alta – de existență:

- mai întâi o rațiune legată de însăși esența reglementării, în măsura în care a da prioritatea responsabilității în raport cu puterile publice sau cu cele economice constituie chiar negarea statutului de autoritate independentă. Dacă, în toate țările europene, a apărut necesitatea creării unor autorități independente, se poate, efectiv, presupune că de aceasta e nevoie nu pentru a face munca pe care guvernul o făcea bine singur înainte... Dacă acest autorități au fost create, dimpotrivă, pentru a face ceea ce guvernul nu mai știe să facă, adică, pe de o parte, de a fi un arbitru între actori privați care sunt în drept să aștepte un altfel de orizont pentru activitatea lor economică decât viitoarea scadență electorală și, pe de altă parte, de a arbitra competiția între editori publici și privați. Și dacă au fost create autorități a căror calitate principală este independența, asta nu înseamnă că ele nu rămân și autorități administrative care sunt în acest sens garante ale interesului general, acolo unde firește editorii caută în mod legitim doar să-și apere interesul lor particular;
- dar și din rațiuni de existență, și așa spune chiar din instinct de supraviețuire, întrucât ne putem întreba ce este mai puțin fragil decât legitimitatea politică sau legitimitatea economică? Vă culcați seara înaintea unor alegeri cu o legitimitate politică și a doua zi nu o mai aveți. În ceea ce privește legitimitatea furnizată de actorii economici, dacă nu trebuie neglijată, nu trebuie de uitat, de asemenea, că atunci când interesul său particular se va ciocni de interesul general, operatorul economic vizat va fi primul care să vă acuze pe neașteptate de a fi nelegitim, indiferent de locul pe care i l-ați acordat pe piață sau de drepturile ce i le-ați acordat înainte. Pe de altă parte, unica legitimitate durabilă este cea care vă procură recunoștința publică, ea nu este cu geometrie variabilă (cel puțin, nu pe termen scurt) și doar dacă n-ați comis o greșeală de care singuri sunteți responsabil, ea nu va dispărea deodată. Nicio personalitate politică, niciun actor economic nu poate să vă ia recunoștința publică.

4. Cultură politică sau cultură reglementară?

Această chestiune a culturii responsabilității mă provoacă să pun firește întrebarea care a traversat toate dezbaterile din aceste 2 zile și care se referă la cultura politică.

Pentru a trata această întrebare, aş vrea să folosesc două referințe, în două registre foarte opuse.

Prima referință nu este deloc serioasă, este vorba de un citat din Oscar Wilde, care a scris că „Unicul mod de a scăpa de o tentație este de a ceda în fața acesteia”. Este adevărat, fără îndoială, în numeroase circumstanțe, dar în mod cert nu pentru subiectul pe care-l discutăm aici, unde mai degrabă am putea considera că „Unicul mod de a scăpa de o tentație este de a avea voința de a rezista în fața acesteia”. Ne putem gândi în aceste sens la:

- tentația personalităților politice de a pune stăpânire pe aparatul de stat, dar care acționând astfel nu fac decât să amâne scadența pierzaniei lor;
- tentația pentru editori de a se complăce față de autoritatea de care uneori licența lor depinde, dar care nu fac decât să se decredibilizeze în fața singurei autorități veritabile de care viitorul lor depinde și anume publicul;
- tentația pentru reglementatori de a trece anumite lucruri sub tăcere, dar care acționând astfel nu numai că se decredibilizează, dar sunt și o mărturie a propriei inutilități. Și asta pentru că

un reglementator independent, trebuie să servească unui singur lucru, acela de a face munca pe care politicul n-are curajul să-l facă, iar economicul n-are motiv să-l facă.

Mai mulți vorbitori și-au exprima dorința ca aceste dezbateri publice să poată avea drept finalitate unele soluții la probleme existente. Multe dintre acestea au fost deja evocate. Nu trebuie să uităm, totodată, că pentru a rezista în fața tuturor acestor tentații, reglementarea, chiar și cea mai perfectă, nu este de niciun ajutor. Chestiunea fundamentală care se discută aici și care stă în fața tuturor celor prezenți este chestiunea cu privire la cultura voastră politică. Aceasta nu este o chestiune de reglementare. Puteți face toate regulamentele posibile și imaginabile, cele mai detaliate și mai exhaustiv posibile, dar acest lucru nu se schimbă de la o zi la alta:

- ați discutat la aceste dezbateri comportamentul canalelor de televiziune în campania electorală în absența postului care nu numai că are cea mai mare responsabilitate în cursul acestei perioade, dar care a fost și obiectul celor mai multe critici publice vizavi de comportamentul său în această perioadă;
- ați discutat la aceste dezbateri comportamentul partidului de guvernământ în ultimele două legislaturi în prezența tuturor partidelor și a candidaților independenți, dar în absența principalului partid vizat.

Și acest lucru, din păcate, niciun regulament nu-l va putea schimba. De asemenea, nu o modificare reglementară va rezolva problema jurnaliștilor care confundă rolul lor de moderator al unei dezbateri electorale cu cel de militant, așa precum au menționat mulți politicieni. Problema jurnaliștilor care confundă rolul lor de moderator al unei dezbateri electorale cu cel de militant este o chestiune de deontologie, atât de deontologie a jurnaliștilor de la televiziunea publică (repet, publică, nu de Stat), dar și, în sens mai larg, de deontologie în ansamblul profesiei. În această privință, una dintre piste ar putea fi constituirea unui Consiliu de presă sau a unui Consiliu de deontologie, care chiar dacă nu are competențe de reglementare precum au majoritatea instanțelor, ar avea un rol moral de jucat în raport cu practicile aflate în vădită contradicție cu principiile universale recunoscute prin Declarația obligațiilor și drepturilor jurnaliștilor aprobată la Munchen în 1971 și recunoscută la nivel internațional la Istanbul în 1972. Iarăși, nu o modificare reglementară va rezolva problema concedierii jurnaliștilor înzestrați cu spirit critic, sau dimpotrivă, problema favoritismului în privința jurnaliștilor care se arată docili față de superiorii lor. Cu atât mai mult, nu o modificare reglementară va rezolva problema evocată azi de dl Știrbu precum și de dl Gorincioi privind absența profesionalismului chiar a unor candidați atunci când dispun de timp de antenă. Precum au spus atât dl Boțan cât și dl Munteanu, regulamentele sunt astăzi la fel ca cele din 2001, dar mai este ceva ce nu se mișcă la fel ca în 2001 și nu ne rămâne decât să sperăm, contrar celor spuse de dl Macovei, că nu pământul întreg nu se mai învârtește ci doar „spiritul timpului” și că noi avem în această privință câteva motive de speranță. Ceea ce mă conduce spre a doua referință, și aceasta din urmă una serioasă, este carta UNESCO care se deschide cu fraza următoare și care are aici o rezonanță de apel către fiecare, din suflet și cu conștiință, să-și asume responsabilități: „Guvernele statelor care sunt părți la prezenta Convenție, din numele popoarelor lor, declară că pentru războaiele ce iau naștere în mințile oamenilor, la fel în mințile oamenilor trebuie să fie educate măsurile de apărare a păcii”.

5. Optimism sau pesimism?

Și pentru că tocmai am vorbit de speranță, permiteți-mi să închei cu aceasta. Am auzit timp de aceste două zile ale dezbaterilor publice discursuri optimiste și discursuri pesimiste, precum și discursuri care ezită între optimism și pesimism.

Am auzit mai multe persoane estimând criza pe care o traversează Moldova drept o criză politică dar și o criză morală. Eu nu știu cum se poate ieși dintr-o criză politică, și aș fi puțin indicat, întrucât vin din Belgia, o țară aflată în descompunere de câteva zeci de ani și care traversează o criză fără precedent de la alegerile parlamentare care au avut loc acum aproape 2 ani, de a vă da lecții de ieșire dintr-o criză politică. Fără îndoială, fiecare partid trebuie să-și asume responsabilități.

Pe de altă parte, a ieși dintr-o criză morală, este indiscutabil mai puțin dificil, pentru că am putea accepta ideea, ca în orice viață, că o criză morală este ciclică și că prin urmare nu există fatalitate. Am auzit un parlamentar făcând referință la o recentă rezoluție a Consiliului Europei cu privire la Moldova și am aruncat o privire asupra rezoluțiilor Adunării Parlamentare a Consiliului Europei din acești ultimi ani la compartimentul drepturile omului și mass-media și am găsit rezoluții care vizează două țări: Belarus și Italia. Fiecare dintre cei prezenți aici cunoaște situația persecutării presei, cenzurii și

propagandei de stat ale căror victime sunt cetățenii din Belarus și nu mă voi referi la această situație care este cea mai proastă pe continentul nostru. În ceea ce privește Italia, Adunarea Parlamentară a adoptat următoarea rezoluție:

- „1. Adunarea parlamentară este îngrijorată de concentrarea puterilor politice, economice și mediatică în mâinile unei singure persoane, Primul ministru Silvio Berlusconi.”
- „2. Adunarea parlamentară nu poate accepta ca această anomalie să fie minimizată din motiv că ar prezenta doar o problemă potențială. Valoarea unei democrații este judecată în dependentă de funcționarea sa cotidiană, dar și de principiile pe care țara le apără vizavi de cetățenii săi și de comunitatea internațională. Adunarea reamintește că în virtutea articolului 10 al Convenției pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale și a jurisprudenței Curții europene a Drepturilor Omului, Statele au obligația de a proteja pluralismul mass-media și, dacă este necesar, de a lua măsuri concrete pentru a-l menține și promova.”
- „7. Adunarea este îngrijorată, în particular, de situația RAI, care este contrară principiilor de independență enunțate în Recomandarea 1641 (2004) cu privire la serviciul public de radiodifuziune. RAI a fost mereu o oglindă a sistemului politic al țării și pluralismul său intern, care altădată se exprima prin intermediul unei reprezentări proporționale a ideologiilor politice dominante, a fost înlocuit cu principiul „câștigătorul ia totul” propriu noului sistem politic. Adunarea notează cu îngrijorare demisiile președintei RAI și a uneia dintre cele mai cunoscute jurnaliste din țară în semn de protest față de absența unei reprezentări echilibrate a forțelor politice în cadrul consiliului de administrație și împotriva influenței politice exercitate asupra programelor RAI.”

Pluralismul și diversitatea peisajului mediatic, pe de o parte, modul în care acest peisaj este reglementat, pe de altă parte, pot constitui oglinzi ale societății. Poate că, în această situație de criză politică care este și o criză morală, toți actorii din peisajul audiovizual al Moldovei, cetățenii Moldovei ar trebui să se privească în această oglindă și să se întrebe ce văd acolo: fie viziunea pesimistă a unei crize profunde și a unei reveniri la un model care va fi greu înțeles de către comunitatea popoarelor europene și care nu va aduce decât slaba satisfacție de a-și asuma proprie izolare, fie viziunea optimistă a unei crize pasagere care va permite păstrarea încrederii în zile mai respectuoase față de libertatea de exprimare și pluralismul, independența și neutralitatea mass-media.

Și în această perspectivă, atât organizarea unei astfel de dezbateri publice de către APEL precum și prezența tuturor celor care au contribuit la bogăția discuțiilor, capătă întreaga importanță și însemnătate.